

מסקנה דדינא -

העולה לדינא, תמרוקים שיש בהם תרעובת חמץ משום חומרא דפסח אין להשתמש בהם בפסח. וכ"ז בקרמים, בשמים וכדו' שדרם להבלע בגוף, אבל באהור וכדו' חמץ סיכה כשתיה ומותר מעיקר הדין להשתמש בו בפסח. אלא שלצורך רפואה, מותר בכל אופן אף לכתחלה. ואף במקום שיש צורך כגון מחמת צער וכדו' אפילו שאינו מחמת חולי יש להתיר בכל הני"ל, בפרט בזמנינו שאינו מצוי שמשתמשים באלכוהול חמץ (ואף אם מכרם לעכו"ם רשאי להשתמש בהם בפסח, דהרי הבי"ד מתנא עם העכו"ם, שבדברים אלו שנמכרים רק משום חומרא, שלא יקפיד שהשתמשו בהם בשעת הצורך).

האם כוונה לשם מצת מצוה מועילה עבור חבירו שלא כוון

א. חובת אכילה מצה המשתמרת. ב. גדר השימור. ג. סתמא לשמה. ד. כוונה עבור חברו.

נצטוונו מה"ת לאכול מצה בליל ט"ו ניסן, דכתיב (שמות פ"ב, פס' יח) "בראשון בארבעה עשר יום לחודש עברת תאכלו מצות עד יום האחד ועשרים לחדש בערב".

א. חובת אכילה מצה המשתמרת

והנה האוכל מצה שאינה משתמרת "לשם מצה" לא יצא ידי"ח, דכתיב (שמות פ"ב, פס' יז) "ושמרתם את המצות" ודרשו חז"ל ב**ש"ס פסחים** (נה: ה) מצה המשתמרת לשם מצה. [והאם חובת שימור הוא משעת הקצירה, טחינה או משעת לישה, נח' הראשונים הובאו דבריהם ב**ב"ב** (ס' תג). ולמעשה פסק ה**שו"ע** (שם סעי' ז) דחטים שעושים בהם מצת מצוה טוב למרמן שלא יפלו עליהם מים משעת קצירה, ולפחות משעת טחינה. ובשעת הדחק מותר ליקח קמח מן השוק (היכן שלא מרטיבים את החיטין וליכא חשש חימוץ)].

והנה מופשט דברי הרמב"ם (ח"מ פ"ה הי"ח) משמע שאין דין זה מן התורה אלא מדרבנן. וכ"כ ה**ב"ח** (ס' תס ד"ה ומ"ש וכ"כ) **והחך יעקב** (שם ס"ק ב) דהשימור לשם מצה הוא רק אסמכתא בעלמא מדרבנן וכמ"ש הרמב"ם (שם), וע"כ. וכ"כ ה**נוב"י** (א"ח תני ס' עט סד"ה והנה לא הביאו) **השואל ומשיב** (מ' תני ח"א ס' יט ד"ה והנה לכאורה) (וע"י **בשו"מ** (שם) שהביא ראיה שהוא מדאורי').

אבל ה**פמ"ג** (שם מ"ז ס"ק א) כתב דמהרמב"ם אין הכרעה (עיי"ש ע"מ). ודעת ה**פנ"ח** (סוף אות א) דשימור לשם מצוה הוא מן התורה, ושכן משמע **ברשב"א** (תשובה כו ותקנ"ג) ו**בלבוש** (ס' תנד אות ז). וכן דעת ה**מנחת חינוך** (עשה ז) דשימור לשמה הוא גזירת הכתוב. וכן מבואר **בערוך לנו** (מכות ח: על רש"י ד"ה השתא). וכן נקט ה**עמק דבר** (הרחב דבר שם אות ג). וע"י ה**עמק שאלה** (שאלתא עו אות ג) בהשטמות לח"ג). וע"י עוד **בפמ"ג** (ס' תרמג מ"ז ס"ק ז).

ב. גדר השימור

אלא אשר לדין בענין גדר השימור, דהנה רש"י (שם וחולין ז:) כתב "כל שימור שאתה משמרה שלא תחמיץ התכוון לשם מצה של מצוה". מבואר דכל דבר שהוא לתועלת שמירה מחימוץ צריך כוונה "לשם מצות מצה" [ובפירושו ע"ה"ת כתב דבעינן שימור מחימוץ]. וכ"כ ה**יראים** (ס' צא) דצריך שתהא שמירה לשם מצה דכתיב ושמרתם את המצות, וע"כ. [וכ"כ ב**סמ"ק** (מצוה ר"ט), **במהר"ח אור זרוע** (ס' לה) ו**בדדך פקודיך** (מ"ע י אות א)].

אמנם **ברמב"ם** (ח"מ פ"ה הי"ח) דלא בעינן שימור לשם מצה אלא לכזית ראשון, אבל שאר הלחם שאדם אוכל בפסח לא שיק (מצוה י אות ז) ועיי"ש שכתב דבעינן שמירה "לשמה" שלא יתחמץ וע"כ כל מצות שלנו הנעשים לפסח הם כשרים ויוצאים בהם ושהו כונת הבית יעקב המובה בח"י (ס' תסב ס"ח), וע"כ. ו**בערוה"ש** (ס' תג אות ט) כתב דלעת הרמב"ם א"צ לשמה כלל אלא שמירה ותו לא.

ובמ"ב (ס' תס ס"ק ג וס' תג ס"ק כא) הביא כדברי רש"י הנ"ל דשמירה שאתה משמרה שלא תחמיץ התכוון לשם מצה של מצוה, וע"כ. ודעת ה**חזו"א** (ס' קכד פסחים על דף לה) דעיקר השימור הוא מחימוץ וסתם שימור הוא למצותו. וע"י לקמן. [וע"י **בשואל ומשיב** (מ' תני ח"א ס' יט ד"ה והנה בפסחים)].

ולפי"ז לדעת הרמב"ם דשימור היינו שמירה לשמה מכל צד חימוץ י"ל דבעינן מצה שמורה לכל ימי הפסח, אולם לדעת החולקים דשימור היינו לשם מצה יוצא דרך לצורך כזית מצה שלביל ט"ו בעינן לשמה ותו לא (וע"י בגליון צ"ו שהארנו האם איכא מצוה באכילת מצה בשאר ימים).

ובאמת כן מבואר **ברמב"ם** (שם) דבכל ימי החג בעינן מצה שמורה לשמה מכל צד חימוץ. אולם **ברש"י** (גיטין י. ד"ה ואדם יוצא) מבואר דרק בלילה האשון בעינן מצה שמורה לשם מצת מצוה.

והר"ן (פסחים יב. ד"ה ומיהו) נקט כרש"י דלא בעינן שימור לשם מצה אלא לכזית ראשון, אבל שאר הלחם שאדם אוכל בפסח לא בעי שימור לשם מצה כלל, אלא שיהא יודע בוודאי שלא בא לדי חימוץ. וכ"כ **באור זרוע** (ס' רמט). וכן נקטו ה**ב"י** (ס' תג, ובשו"ע ס' תס ס"א) ו**הפנ"ח** (ס' תצו). וכן הביא **בשערי תשובה** (ס' ח). וכן פסק ה**מ"ב** (ס' תג ס"ק ב וס' תס ס"ק א) אלא דכתב דישאל קדושים הם והגונו לעשות שימור לשם מצה בכל המצות משעת טחינה ולפחות משעת לישה. [וע"י **בביאור הלכה** (רס"י תס). ו**בערוה"ש** (ס' תג מאות ט) הביא סמוכין הרמב"ם, וע"כ כתב דמי שרוצה לצאת ידי"ח מצה בפסח כראוי צריך לאכול שמורה שנשמרו החטים משעת קצירה לכל ימי הפסח. [ו**בעמק דבר** (שמות ט) כתב שהעיקר כרש"י].

והנה לפי המבואר בעינן מצות שנשמרו לשם מצות מצה. וכתב ה**חזו"א** (ס' קכד פסחים על דף לה) דאין השמירה חשובה שמירה אלא אם משמרה לשם מצה של פסח, אבל אם משמרה לשם מצות תודה לא חשיב שימור, וכן אם משמרה שיהנה בה בפסח נראה דלא חשיב שימור, אמנם אם משמרה לאוכלה בפסח בשאר הימים אפשר דחשיב שימור. וע"י עוד **במועדים וזמנים** (ח"י ס' קט) ו**במקראי קדש** (פסח ח"ב ס' א ע"ה).

וע"י **במ"ב** (ס' ס' וס' תרצ ס"ק מח ובשעה"צ שם אות ט) דהיכן דבעינן כוונה מעיקר הדין סגי בכוונה לשמה בהתחלה. וכ"כ **בביאור הלכה** (ס' תס ד"ה וקטן) דא"צ שיאמרו בכל מצה ומצה אלא יאמר כל אחד מה שיעשה היום בעינן מצה זו יהיה הכל לשם מצות מצה. [ועיי"ש בשם הפמ"ג דלכתחלה י"ל בפה ובדיעבד סגי במחשבה].

ג. סתמא לשמה

אלא דהיכן שלא כוון לשמה י"ל דבדיעבד אמרינן ד"סתמא לשמה", וכמ"ש ה**ריטב"א** (פסחים מ. ד"ה והא). וכ"כ **באור זרוע** (ס' רמט), וכן פסק **בחמד משה** (ס' תג). אלא דע"י **בפ"ח** (ס' תס ס"ק א) דסתמא לאו לשמה קאי. וה**פמ"ג** (ס' תס מ"ז ס"ק א) כתב דסתמא דלשמה ואפיה לשמה היא, ומש"כ טחינה קוצרה סתמא לאו לשמה, וצ"ע. והביאו **בביאור הלכה** (ס' תס על ס"א) ונשאר בצ"ע בכל זה. והכרעת ה**חזו"א** (ס' קכד פסחים על דף לה) דסתמא דאופה מצות בשימור חשיב כמשמר לשם מצות מצוה וכדעת ה**ריטב"א** הנ"ל. וע"י עוד **במנחת חינוך** (מצוה י אות ט) ו**בעמק שאלה** (צ"ו אות עו).

ד. כוונה עבור חברו

אלא דאף למחמירין כי להסתפק היכן שלא כוון וחבירו העומד על גביו כוון. ובאמת מצינו **בשו"ע** סימן קצ"ח (ס' מה) ו**בש"ך** (ס"ק ס) דלסוברים דטובלת צריכה כוונה, מ"מ אם טבלה ללא כוונה מהני כוונת חבירתה העומדת על גבה. ואפשר דה"ה הכא. וגדולה מזו כתב **בעל הכפות תמרים** (יום תרועה ר"ה כח. ד"ה אמר רב אשי) ע"פ הא דסימן קצ"ח דבכל מצוה מהני כוונת חבירו לצאת ידי"ח. ולפי"ז כ"ש בניד. ואף **החלקת יואב** (ח"א סס"י ג, ח"ב ס' מג מד"ה ומ"ש מעלת, ח"ב ח"מ ס' ד) שתמה עליו מדבריו מוכח שיודה בניד, עיי"ש. [וע"י בדברי **בעל הכפות תמרים** (יום תרועה ר"ה כט. ד"ה אמר) שהקשה ע"י ולשיטתו אזיל שהבין דמכוונת טבלה לפינן לכוונה לצאת ידי"ח במצות. אולם ע"י **תמרים** (ח"א ס' תרועה ר"ה כט). ובאמת דבר זה תלוי במח' ראשונים, דהנה דעת ה**רמב"ן** (חולין לא:) ו**הר"ן** (ח"י חולין שם), ולאחריהם **האור שמה** (מקואות פ"א הי"ח) ס"ל דלא דמי למצות צריכות כוונה דהכא הוי רק הכשר. אולם דעת ה**רי"ף** **גיאות** (במלחמת ר"ה סס"ג), **האשכול** (שחיתין חולין סס"ו, נחל אשכול ס"ק ז), **הא"ז** (ר"ה ס' רשא) ו**הג' אשרי** (ר"ה פ"ג ס' יא) דתלי זב"ז, ואכמ"ל].

ושו"מ ש"כ **בשו"ת מהר"ח אור זרוע** (ס' לה) ע"פ הא דינא דבסימן קצ"ח, דאם הלש אינו מכוין לשימור לשם מצה והעומד ע"י מתכוין מהני כוונת חבירו העומד ע"י והוי כוונה גמורה, דלא בעינן כוונת "העושה", אלא כוונת "השומר", ע"כ. אולם נראה דהא דכתב המהר"ח אור זרוע דלא בעינן כוונת "עושה" אלא כוונת "שומר", תלוי במח' הראשונים המובאת בב"י סימן ת"י ו**במ"א** שם, האם מהני עכו"ם וישראל עומד על גביו או לא. ושו"ר ש"כ **החזו"א** (ס' קכד פסחים על דף לה).

אמנם ישנן **בשו"ת מהר"ח אור זרוע** (ס' קמ) דמבואר דאף אם ננימא דעומד על גביו לא מהני, היינו כי עומד על גביו אינו מכוון ועבור אלא מזהיר את הלש, ומלמדו לשומר מחימוץ, ע"כ. וכדבריו פסק ה**מהרש"ם** (דעת תורה ס' תס על ס' ע). מעתה יוצא דאם בעשיית המצות לא כוון לשם מצת מצוה, אין לקיים בה מ"ע דאכילת מצה, אלא ד"בשעת הדחק" אם אין לו מצה

אחרת יש לסמוך ע"י הסוברים דאמרינן סתמא לשמה, בצירוף דעת הרמב"ם ודעימיה דא"צ כוונת לשם מצת מצוה אלא שמירה מחימוץ. אבל במצה ע"ד האר"ה יצא דאין לחוש. ואם חתיר כוון עבורו בכל גוונא לית כן לה. וע"כ יש עוד עצה למשגיחי המאפיות לכוון עבור האחרים דבכה"ג אם לא כוון לשם מצות מצה עכ"פ יועיל כוונתו. ודו"ק.

מסקנה דדינא -

העולה לדינא, א. מצה שלא נעשתה לשם מצת מצוה (משעת הקצירה, ובשעת הדחק משעת לישה), אין לקיים בה מ"ע דאכילת מצה, אלא אם כן אין לו מצה אחרת שבאופן יש לסמוך על דעת הסוברים דאמרינן סתמא לשמה. ב. אם לא כוון אבל חבירו כוון עבורו, יועיל כוונתו. וע"כ יש עוד עצה למשגיחי המאפיות לכוון עבור האחרים דבכה"ג אם לא כוון לשם מצות מצה עכ"פ יועיל כוונתו.

לאלפים כתב דהיינו היכא דנהוג.

ובש"י חמד [אסיפת דינים מערכת ברכות ס"ק ז] כתב דכיון דהפתח הדביר (ס' ר"ה אות י') הביא להלכה דבספר שמע אברהם [לג"ה פלאגי - ס' מ"ח] העלה כדברי הרב הלק"ט, נראה דהכי ס"ל, והכי מסתברא ובפרט שיש לנו כלל גדול ספק ברכות להקל.

ועי"ן בכן איש חי [ש"ד פרשת ראה ס"א] דכתב דעל פרי שקורין נומי (פרי הרר קטן חמין), ופרי שקורין פרטקאל (תפוח), בדין הוא שצריך לברך שהחיינו שהם מתחדשים משנה לשנה, אך נהגו פה בעירנו שאין מברכין עליהם שהחיינו, ושמעתי שגם בא"י לא נהגו לברך, וברכת שהחיינו תלויה במנהג. ע"כ.

ובכה"ח (ס' ר"ה אות כ"ח) אחר שהביא דברי החסד לאלפים, כתב דבזמנינו לא שמענו ולא ראינו מי שברך שהחיינו על פרי מורכב, וע"כ כיון דמידי פלוגתא לא יצאנו שב ואל תעשה עדיף ואין לברך.

ואכן בס' רכ"ו ס"ק י"א כתב דאין לברך ברכת האילנות על אילנות מורכבים, וצ"ע לברך בס' רכ"ה.

אולם מדברי הבה"ל (ס' ר"ה ד"ה פרי חדש) נראה דנוטה ספי לדברי השאלת יעב"ץ דכתב - כתב הבאר היטב בשם הלכות קטנות דעל פירות המורכבים מין בשאינו מינו אין מברכים עליו, ובתשובת שאלת יעב"ץ חולק על זה, דלענין בריות נאות אף על מזור יבוך, ואין לך הרובה פסולה יותר ממנו ע"ש. עכ"ל.

איברא דבשור"ת אגרות משה [א"ח ח"ב ס' נ"ח] הסתפק לדינא אם שייך לברך שהחיינו על פרי מורכב, שהוא נדמה כמברכין שזכינו לראות שאיכא עוברי עבירה, ואע"פ שכשר למצווה לרוב הפוסקים, מ"מ לברך שהחיינו שהוא לשמוח על שיש פרי כזה שבא ע"י עבירה, אולי לא נאה לברך ע"ז. ולכן העלה דטוב לאכול פרי זה עם עוד פרי חדש ולברך על הפרי השני שהחיינו ולצאת בה גם על הפרי המורכב.

וכ"כ המנחת יצחק [ח"ג ס' כ"ה ס"ק ז] דכיון דמידי ספק לא יצאנו י"ל דספק ברכות להקל, ע"כ בודאי לצאת מכל ספק יש לצרף עם פרי זה פרי חדש אחר, לצאת בברכת שהחיינו שיהיה כפועל אחת.

ומשמיה דהגרשו"ז אינעורבאע"ל זצ"ל כתבו [הליכות שלמה פכ"ז ס"ח] דעל פירות המורכבים מין בשאינו מינו נהגו שלא לברך שהחיינו. וא"כ ה"נ י"ל דאין לברך על אילנות אלו ברכת האילנות.

[נכתב ע"י הרב ש. פ. שליט"א]

פניני מוסר

פרשת פרה

פרשת פרה - טהרה מטומאות היצה"ר -
"מהפטרות פרשת פרה שאינו מדבר כלל מטהרת הטומאות רק מטהרה מהחטאים ועוונות, כמו שנאמר "וזרקת עליכם וגו' ומכל גלודיכם אטהר אתכם, ונתתו לכם לב חדש וגו' ועשיתו את אשר בחקי תלכו וגו'... ביום טהרי אתכם מכל עוונותיכם", ומה שייכות הפטרה זו לפר' פרה.

מזה מבואר כמו שאמרנו, דעיקר הטהרה בפרה הוא משורש היצה"ר ומטהר מכל טומאה אף מטומאת מת שהביא הנחש לעולם...

וע"י טהרת הלב מהיצר הרע וכמו שיהיה לעתיד זכ' "והסירות את לב האבן מבשרכם" וגו' ע"י יתבטל כל הטומאות הבאים ע"י יצה"ר והקליפות כאמור. וזש"נ "טהרתם מכל טומאותיכם ומכל גלודיכם" וגו' וכן טהרת הפרה מורה שמהר את ישראל מכל שרש קלקול הנחש, וע"י יש טהרה לכל הטומאות ואף לטומאת מת...". (ר' צדוק הכהן, פרי עיני לפרשת פרה ז, א).

נערך ע"י מחבר סדרת "שבועות המועדים"

העלון נתרם לע"ג

הרב יהודה בן מרדכי יצחק הלוי ז"ל
הרב אברהם יעקב בן יהודה הלוי ז"ל